

TOPOGRAFISK-STATISTISK
BESKRIVELSE
OVER
TROMSØ AMT

FØRSTE DEL
DEN ALMINDELIGE DEL

EFTER OFFENTLIG FORANSTALTNING

UDGIVET VED

AMUND HELLAND

KRISTIANIA
H. ASCHEHOUG & CO.'S FORLAG
1899

Bebygning.

Befolkningscentret i amtet er i Lenvikens sogn, 18 km. s.ø. for den gamle kirke, paa østsiden af Tornvatn og ca. 16 km. n.v. for Maalselvens kirke paa $69^{\circ} 19'$ n. br. og $36^{\circ} 4'$ ø. l.

Større ansamlinger af huse i landdistrikterne med hjemmehørende folkemængde over 500 er: *Harstad* med *Harstadvavn* og *Harstadbotn* i Trondenes med 72 beboede huse og 533 indvaanere i 1891, gennemsnitlig 7.4 indbyggere pr. hus.

Den største del af bebygningen ligger ved og nær havet, først fordi dette giver anledning til erhverv, og saa fordi havet

er den gamle naturlige færdselsvei for amtet. Imidlertid er der i Tromsø amt ikke saa liden bebygning i betydelig afstand fra havet i de dalfører, der gaar op fra fjordbundene, fornemmelig i Maalselv-dalen og Bardo, hvor der, som senere omtalt, har fundet sted en bebygning, fornemmelig af østerdøler og gudbrandsdøler i slutten af forrige og i begyndelsen af dette aarhundrede.

Der næst er Reisendalen bebygget til en betydelig afstand fra havet; det er især kvæner, som har bebygget denne dal.

I Salangen er ogsaa dalen bebygget i afstand fra havet og her dels af nordmænd og dels af finner.

Det indre af øerne er i regelen ubebygget, dog er der dele af det indre af Senjen, hvor der ligger nogle gaar de. Maaske er det ogsaa her østerdøler og gudbrandsdøler, som har bebygget landet ialfald for en del, thi det heder i Normans beskrivelse af Tranø fra 1817, at nogle gaarde paa Senjen, 1/4 mil fra sjøen, er i aarhundredets begyndelse opryddede af folk fra Østerdalen og Gudbrandsdalen.

Paa Ringvasø er der nogen bebygning omkring Skogsfjordvatn, og forøvrigt ligger nogen bebygning i afstand fra havet paa nogle eider paa fastlandet og Hinnøen.

I den nordostlige del af amtet er det kun *Reisendalen*, som er beboet til større afstand fra havet, indtil 4 mil fra fjorden.

Langs Lyngenfjord og Kvæangfjord er landet beboet af nordmænd, kvæner og finner; foruden kysten er en del af sidedalene i Lyngen bebygget til nogen afstand fra havet.

Inde paa fjeldvidderne og langs vasdragene findes derimod i denne nordlige del af amtet forøvrigt ikke menneskelige boliger, naar undtages en og anden fingamme og fjeldstuen *Helligskogen* øverst i Skibotndalen, der har tilskud af staten for at skaffe ly og føde for de reisende.

De fleste herreder har ikke synderlig let eller rigelig tilgang paa bygningstømmer, og husene er derfor smaa; de har stue og køkken, medens loftet er soverum.

I de dale, hvor der er lettere tilgang paa tømmer, som i Bardo og Maalselv-dalen, er husene i regelen større.

Hvor furu mangler, søger man ved bygning af udhusene delvis at erstatte furuen med birk. Til tagtækning bruges mest næver med jord over.

Jordgammer som bolig for mennesker anvendes endnu paa nogle faa steder, særlig af Sjøfinner; men antallet af jordgammer som Vaaningshuse er stærkt aftaget; gammerne anvendes dog endnu meget til fjøs.

I Lyngen berettes, at jordgammen efterhaanden forsvinder, selv som kreaturbolig, og erstattes med tømmerbygninger. Kun i udkanterne findes nu gammer som menneskeboliger. Husene er

dog i regelen meget smaa og lave, rummene ofte ikke over 3 alen høie; bestaar en husbygning af flere rum, beboes næsten altid hvert rum af en familie, og da disse gjerne er meget børnerige, er stor overfyldning følgen. Familiens fleste medlemmer har sin sengeplads paa gulvet med skind som sengklæder.

Da kogning af fisk og kogning af andre surrogater for hø (løiping) sker i fjøset og almindelig anvendes, saa er fjøset forsynet med grue og skorsten.

Nordmændenes bebygning af Tromsø amt strakte sig, som før berørt, i middelalderen ikke længer end til Malangen, og i den øvrige del af amtet var der ikke fastboende. Af gaardsnavne, som er os levnet fra middelalderen, er det ikke faa i Trondenes og naboherrederne, saaledes som under herredsbeskrivelserne opregnet, men nordligere forsvinder disse navne næsten ganske.

Foruden af amtets egne bebyggere, er da landet blevet bebygget dels af kvæner, dels af Sjøfinner og dels af indvandrede nordmænd, og i mange herreder ligger denne bebygning temmelig nær vor egen tid. Bardo og Maalselven er ligetil blevet koloniseret ved en enkelt mands foranstaltning.

Om bebygningen i Malangen og Maalselven skriver *Schnitler* i 1743:

«Bøndergaarde ligger strøvis sønden fra at regne efter sjøkanten, siden paa begge sider af Malangens fjord til begyndelsen af den indfjord Maalselven, hvor paa den vestre side er Sultenviggaardene og paa den østre side Maalselv- og Naverngaarder de sidste; i den indfjord Ouersfjord er kun 1 nemlig Ouersfjordgaard paa det østre nes, Ouersnes; i indfjorden Nordfjord er gaarder paa begge sider af fjorden, og i botn; østenfor sjøkanten og for fjordbotn er ingen bøndergaarder, men alene fjeldlappernes boliger.»

En kvæn paa Skjellet skal have været den første bebygger i Bardo. Bardodalens egentlige bebyggelse er imidlertid foranlediget ved *Jens Holmboe*, der i aaret i 1781 blev foged i Senjen og Tromsø fogderi.

Foged og missionskasserer Jens Holmboe boede i Trondenes paa gaarden Ervik, som han betydelig forbedrede, og hvor han drev et mønsterværdigt landbrug. De store dalfører i amtets indre, Maalselvdalen, Bardodalen og Salangsdalen, laa øde og unyttede. Dalførernes frodige græsgange, dyrkbare jordsmon og gode furuskoge var endnu ikke paaagtede, som de fortjente. I det nederste af Maalselvdalen hentede indbyggerne af de nærmestliggende distrikter endel bygningstømmer. Men naar undtages strøget omkring Maalselvens udløb i Malangen, var de store strækninger mellem grændsen og Malangen kun af og til gjæ-

stede af renfinnerne, som færdedes paa de norsk-svenske grændsefjelde.

Foged Holmboe havde det rette syn for jordens dyrkning og forædling, og tiden var ogsaa gunstig for hans bestræbelser. Den saakaldte «nyttighedsperiode» med sin udviklede sans for jordbrugets opkomst, næringsveienes ophjælp og landsgavnlig foretagelse havde ogsaa sine repræsentanter i Tromsø amt.

Det var vistnok Maalselvdalens skog, som først og fremst henlede Holmboes opmærksomhed paa dalen og førte ham ind paa tanken om dalens rydning og bebyggelse. Han fik i 1787 nogle fattige familier, der søndenfra var komne til Helgeland, til at flytte derhen, og han forstrakte disse af egne midler med forskud til jorddykningsredskaber og den proviant, de behøvede, medens den første rydning foregik. Han indberettede dette sit første forsøg til rentekammeret i Kjøbenhavn; dette besluttede, at fogden skulde faa erstattet det gjorde forskud, og at yderligere hjælp i fornødent fald skulde ydes kolonisterne for kongelig regning.

Denne første kolonisation fandt sted i aaret 1788. Gaardene Finbakken og øvre og nedre Rosvold i Maalselvdalen oprykkedes først.

Da Holmboe havde henledet regeringens opmærksomhed paa, at Bardodalen egnede sig for bebyggelse, lod regjeringen løjtnant og skoginspektør fra Tønset Nikolai Hersleb *Ramm* befære Bardodalen i 1789 sammen med fogden.

Ramm udtalte, at der var vildt i overflod, og fisk havde han et par gange leilighed til at kunne tage med blotte hænder, og han mente, at han aldrig havde seet et ønskeligere sted for nybyggere; om end agerbruget tildels vil blive usikkert, saa maatte fædriften alene kunne blive ganske overflødig.

Om skogene ytrede Ramm:

«Fra begge disse elves, Maalselvns og Bardolvns, forening gaar en stor skogflade op under foden af denne egns høieste fjeld Dildo, ligesom og paa denne elvs venstre side en stor skogdal strækker sig hen under og forbi den vestre side af fjeldet Utsaa-Alle, gjennemskaaren af elven Varnoljokkas; ligesom og paa samme side af denne dal og paa østre side forbi Stora-Alla og langs elven Apsajaakkaa og omkring sjøerne Apsajaari er en vidtstrakt skogflade; men alt er birkeskog med nogen indblanding af fyrre. Skogfladen fra fossene op under Dildo var allerede noget udhuggen, fordi nordlænderne ved hjælp af den seilbare flod magelig havde kunnet nærme sig den. I egnen af Maalselven, nedenfor fossene, havde allerede i de sidste 2 til 3 aar nedsat sig nogle nybyggere; men for dem, som fremtidig vil nedsætte sig i Bardodalen, maa mit forslag til rentekammeret gaa ud paa:

ikke at lade disses antal, hverken nu eller nogensinde, overstige et antal af 20, og at al skog eller mark mellem disse straks bliver udskiftet, saa at ingen sameie maa finde sted, samt at til fvrreskogens bevarelse saavidt muligt ei tillades disse at bygge af andet end birk; men skal der bygges af fyrre, da dertil at tage de største træer og af dem skjære 4toms planker til at opføre værene af, der vil give skjønnere og tættere huse end af hele stokke. Kun paa denne maade vil enhver nybygger paa dette sted evindeligt beholde overflod af skog at nedbringe til bygning og brænde for den intenderede kjøbstad paa Tromsøen saavel som til de flere hertil trængende nede ved sjøen. I modsat fald vil denne velsignede dal engang i fremtiden blive øde af mangel paa skogfornødenheder, — medmindre sten kan blive det eneste byggematerial og tørv brænde.

Her voksede mængde af græs og alle markblomster som i landets sydlige egne. Foruden birk og nogen fyrre befandtes her rogn, heg, ribs og older. Birken udgjør hovedskogen i den hele dal og har tildels størrelse til at bygge huse af. Jordbunden var for det meste sand; men naar denne blev blandet med den uudtømmelige mængde af den fedeste sort muld, som paa begge dalens sider findes sammendynget af den der aarlig nedraadnede store bregne, da vilde her sikkert frembringes den frugtbareste agerjord. Her behøves desuden alene husly for folk og fæ, og man kan da straks i dalen, men fornemmelig paa fjeldene, samle foder til saa stort antal kvæg, man vil, hvortil kommer lethed af at samle rensmosen. Besynderligt! udi denne saa trivelige dal fandtes intet andet spor efter mennesker end fodstien efter de finner, som høst og vaar trækker herover mellem de svenske og norske fjelde. Efter øksen fandtes her intet mærke — ikke en eneste stubbe, — ikke engang en gren var afhuggen.

Hvormange saadanne frugtbare dale er det ikke at formode maa henligge ubenyttede i et land, hvor ingen vil bygge eller virke længer fra sjøstranden, end han kan tale med sin altfor kjære baad. Af vildt saa jeg her overflod, og fisk saa jeg et par gange leilighed til at kunne tage med blotte hænder ved siden af vor lille baad, naar denne stod ved landet, uagtet vandet var ganske uklart formedelst vaarflommen; — kort, mit øie har aldrig seet et ønskeligere sted for nybyggere; thi om end agerbruget tildels vil blive usikkert saa langt nordenfor polarcirkelen, og som det maa blive paa næsten enhver plet i denne dal udenfor Bardojordet, saa maa dog fædriften alene kunne blive ganske overflødig og ene give rigdom for enhver sin dyrker.»

Rammes meddelelser i Tønset — hvor han boede — om, hvad han havde seet, har vistnok vakt tanken om at drage didop, men maaske endnu mere den i 1789 indtraadte storflom i Glommen,

hvilken ødelagde gaarde i Tønset og Elvedalen og ellers i vasdraget.

Gaardbrugere og husmænd fra Østerdalen og Gudbrandsdalen reiste til Maalselven og Bardo for at rydde land.

I 1789 optoges til rydning i Maalselvdalen gaardene *Broderstad, Olsborg, Fagerlidalen* og *Takholmbugten* og i 1791 gaardene *Moen* og *Fleskmoen*. I det sidstnævnte aar ryddedes i Bardodalen gaardene *Eggen, Elvevold* og *Øvre Præstebakke*.

I aaret 1791 kom Jon Simonsen Kaibækken af Tønset og Ole Olsen Brandvold af Lilleelvedalen med sine familier for at bosætte sig i dalen, og samme sommer stod de første, tarvelige boliger paa gaardene Elvevold og Eggen færdige.

Dalføret laa fjernt fra sjøen, og kornvarerne maatte dels bæres paa ryggen dels trækkes paa kjælke; da de fik sig heste, kunde kløven bruges om sommeren, men vinterkjørselen hindredes af store snemasser. Med hakke og spade opbrødes det første agerland.

De to familier, som først bosatte sig, levede i lang tid alene; en kort tid af aaret 1793 boede en mand ved navn Ingebrigt Nilssen paa Viken; men han forlod snart pladsen, der saa blev liggende øde og angives som nyrøddet først senere.

Foged Holmboe traadte i den nærmeste forbindelse med de første nybyggere som raadgiver og hjælper og anviste dem de pladse, de burde optage.

Disse første nybyggere fik understøttelse af den offentlige kasse og desuden af foged Holmboe forstrækning med korn, kreaturer og kontante penge. Indbyggerne var i de første 10—20 aar fritagne for at betale skatter, men de havde store vanskeligheder at kjæmpe med i de ubebyggede dale, og ikke sjelden maatte de savne det fornødne til livets ophold. Ikke faa flyttede derfor bort igjen. For at afhjælpe den nød, som i den første tid herskede der, skaffede Holmboe kolonisterne fødevarer og andre fornødenheder fra Bergen til et beløb af 538 rigsdaler, og maatte sætte sig selv i gjæld herfor hos kjøbmanden. Takket være denne omsorg reddedes kolonien fra undergang.

Fra aar 1792 til 1804 optoges i Maalselvdalen følgende rydningsgaarde: *Guldhav* (1792), *Fredriksberg* (1792), *Pusserabben* (1792), *Brandskognes* (1793), *Nedre Leirbækmoen* (1794), *Forhaabningshaug* (1797), *Sandbakken* (1799), *Sommerbakken* (1799), *Finsundet* (1800), *Fosshaugen* (1801), *Solli* (1802) og *Maukdalen* (1802).

I samme tidsrum optoges i Bardodalen til dyrkning gaardene *Nedre Præstebakke* (1792), *Øvervatn* (1793), *Saltvatn* (1793), *Bangen* (1795), *Viken* (1795) med *Elvenes* (1797), *Hangen* (1800), *Høiden* (1802), *Moen* (1803) og *levningen* (1803).

Fra 1795 var der ikke tanke om at opgive dette nybygge, og fra dette aar gik dalens rydning frem og til sine tider hurtigt. Enkelte af de ovenfor nævnte gaar de er optaget af følgende rydningsmænd:

- I 1795 optoges *Bangen* af Reinholdt Tollefsen fra Salangen og *Viken* af Karl Simonsen fra Tønset;
- i 1797 *Elvenes* af Ole Olsen den yngre;
- i 1800 *Haugen* af Karl Avlesen; i 1805 optoges den paany af Karl Olsen;
- i 1802 *Hoiden* af Ole Olsen, som beboede pladsen til sin død 1813, da pladsen gik over til sønnen Peder Olsen;
- i 1803 *Moen*, oprindeligt kaldt *Dalen*, af Peder Andersen; *Jevningen* af Jon Simonsen, den første rydningsmand paa Elvevold, som overlod gaarden til sønnen og paany tog fat paa rydning;
- i 1805 *Rydningen* af Even Larsen fra Strinden.

I aaret 1797 fastsattes grændserne for de fire rydningspladse, som da var optagne, nemlig Elvevold, Eggen, Viken og Bangen. De fire nævnte gaarde havde i 1797 en besætning af 9 til 12 storfæ, 12 til 30 smaaafæ hver, ligesom hver af disse gaarde havde sin hest. Agerland til udsæd af 1 til 1 1/2 tønne byg var opbrudt ved hver plads. Udsæden var byg; paa Bangen blev udsaaet lidt rug, men rugen vilde ikke trives godt. Paa samtlige gaarde stod allerede dengang de for driften fornødne bygninger, fjøse, lader, lover og stalde færdige. Nybyggernes første Vaaningshuse var smaa.

I aaret 1800 talte nybygget 37 familier med 196 individer. Det eiede 313 stykker stort og 511 stykker smaat kvæg og 39 heste. Biskopen i Trondhjems stift, der besøgte dalen i 1800, skriver om kolonisterne:

Den allerstørste del af dem er af en udmærket god art, sædelige, ædrue, fredsommelige, indbyrdes hjælpsomme, arbejdsomme og opfindelsesrige, en stor del vittige haandverkere, især til landbrugs bygning ogsaa smede? alle vante med agerbruget og dets virksomhed.

Ved aaret 1805 levede i Bardodalen alene paa de da 10 rydgede gaarde 10 familier, ialt 50 personer. Der var 67 melkekjør, 156 smaaafæ og 9 heste. Den samlede udsæd var 21 tønner byg. Kornsæden gav efter nybyggernes udsagn i regelen 5 til 6 fold. Desuden havde hver gaard sin potetager, der trivedes vel; der dyrkedes med held næper. Den forholdsvis store kornudsæd havde sin grund i vanskelighederne ved at faa kornet fra kysten; de søgte at faa saa stor avling som muligt paa stedet.

I aaret 1797 byggedes paa Viken et møllehus for de fire gaarde, som da var optagne.

Holmboe skal være kommen i kasseangel og blev suspenderet. Men før undersøgelserne af hans regnskaber kunde foregaa, afgik han i december 1804 ved døden, lidt over 52 aar gammel.

Leopold von Buch skriver om ham i 1807:

«Foged Holmboe er død, og endnu før han døde, saa regjeringen sig nødt til at afskedige ham fra hans embede. Men Bardojord vil blive ham et misundelsesværdigt mindesmærke, som kasseangel og tiden ikke saa let igjen vil tilintetgjøre.»

To af Hans Nilsen Huges disciple, Iver Olsson Gabbestad og Ole Olsen Bache havde vakt bevægelse i Maalselvdalen og lært, at folk skulde afholde sig fra arbeide.

Hauge reiste da selv til Maalselvdalen efter opfordring af Iver Halvorsson Finsel paa Bardojordet.

Hauge udtaler sig saaledes om sine disciples virksomhed: «Det meste, som saarer mig, er, at de, der haver opvakt folket her, har ikke drevet de opvakte og opmuntret dem til arbeide.»

Hauge bad folkene passe vaaraannen og tog selv del i samme.

Om sit besøg der skriver han: «Jeg fandt der megen udyrket jord, hvorfor jeg proponerede for nogle familier syd paa Norge at flytte der nord, som ogsaa skede, og de fik der bedre kaar, end de før havde. Fra Bardojordene reiste jeg nedad en strømelv til Bardofossen. Her saa jeg leilighed til, at vandet kunde dels ledes, dels mineres igjennem fjeldet langs fossen, saa at derved kunde drives sauge, stampe og flere slags maskiner, som var stor mangel paa der i landet, ligesom og tømmer kunde ledes derigjennem, som ellers slaar sig i stykker i fossen. En mængde birk- og orreskog bliver der opbrændt som braater, hvilken aske kunde bedre benyttes, naar den blev samlet og deraf tilvirket potaske; thi tilraade jeg nogle fra Opdal ved Dovre at reise did for at anlægge potaskeri.»

De foretagender, som Hauge bragte paa bane, strandede, da Hauge kort efter blev fængslet.

Folkene i Maalselvdalen og Bardo var i mange aar haugianere.

Efter Holmboes død blev i Maalselven og Bardo rydningen af land i en aarrække hemmet. Indvandringen stansede næsten aldeles, og kun faa nye pladser optoges til rydning. I Maalselvdalen opryddedes saaledes kun *Øvre Leirbækmoen* (1811), og i Bardo *Rydningen* (1805), *Birkefosshaug* (1805), *Kroken* (1809), *Masterbakken* (1811) og *Kirkemoen* (1813), alle i dalens ydre del og paa Bardo jordet og optagne af tønsetinger, der var beslægtede med de første kolonister.

I 1815 fandt den første skyldlægning af rydningspladsene i Maalselven og Bardo sted, og denne efterfulgtes af nye forret-

ninger i 1832 og 1834, idet rydningsverket baade i Maalselv-dalen og i Bardo havde taget et mærkeligt opsving fra 1820 af. I 1826 optoges der saaledes ikke mindre end 21 rydningspladse, der i tidernes løb er blevne til gaarde, der føder 20—30 stkr. storfæ og 100 stkr. sauer og ligesaa mange gjeder.

Amtmand *Blom* skriver i 1827:

«Paa denne maade er i en for 40 aar siden øde egn opryddet 98, tildels betydelige jordbrug, hvorved 128 familier finder næring, og hvis velstand vil gaa fremad, da den er bygget paa de usvigeligste fundamenter, arbeidsomhed, orden og sparsommelighed. I følge sammenlignings-forretningerne er de jordbrug, hvis frihedsaar var udløben i 1819, ved hovedmatrikuleringskommissionen givne en samlet skyldtakst af 20 821 spd. 4 mk. 17 sk. og en matrikulskyld af 52 skylddaler 8 sk..

Ved kgl. resol. af 26de juni 1821 blev bestemt, at et kapel kunde opføres paa *Kirkemoen* i Bardo. Kapellet blev indviet 1829. Bardo kapelsogn vedblev at være forenet med Ibbestad, hvis sognepræst to gange om aaret holdt gudstjeneste i kapellet, indtil det 1853 som annekssogn forenedes med Maalselven til et sognekald. Maalselven hørte oprindeligt til Lenviken.

Fra begyndelsen af var Bardodalen i kommunal henseende forenet med Ibbestad. Efter sognets udskillen i 1853 blev Bardo eget formandskabsdistrikt med selvstændig herredsstyrelse og i 1855 mødte paa amtsformandskabet Bardos ordfører.

Amtsformandskabet i 1855 gav et bidrag til at farborgjøre enkelte vanskelige veistykker. Fra 1860 af ydedes fra det offentlige og fra amtet større bidrag til veie. Hovedveie fører nu ned til kysten saavel gennem Salangsdalen som gennem Maalselv-dalen; gode, vel oparbejdede veie sætter de øverste gaarde i forbindelse med disse hovedveie.

Bardo havde i 1891 1362 indbyggere i 189 beboede huse.

Der er omtr. 220 særskilt matrikulerede brug, der føder 204 heste, 1348 storfæ, 1845 smaalæ.

Der saaes 186 hektoliter byg og 595 hektoliter poteter.

Maalselven havde i 1891 3311 indbyggere i 499 beboede huse. Der er 390 særskilt matrikulerede brug, der føder 377 heste, 2802 storfæ, 3671 smaalæ. Der saaes 370 hl. byg og 1431 hl. poteter.

Bardodalens befolkning reiste i 1891 til minde om dalens rydning en støtte paa grændseskillet mellem de først rydede gaarde. Elvevold (Kaibækken) og Eggen. Støtten er af poleret granit, omtr. 9 fod høi, omgivet af et galvaniseret jerngitter; den staar paa et muret fundament og er delt i 3 dele, øverst med et tilspidset endestykke. Forsiden har følgende inskription i guld:

1791—1891.

Bardodalens første Rydningsmænd

Jon Simonsen Kalbækken og Ole Olsen Brandvold

kom med sine Hustruer og bosatte sig her 1791.

Foged i Senjen og Tromsø Fogderi

Jens Holmboe

foranledigede og medvirkede til Dalens Bebyggelse.

En taknemlig Efterslægt reiste denne Mindestøtte 25de Juli 1891.

Om bebygningen i Reisen (Sørreisen) skriver *Schnitler* i 1743:

«I Reisenfjord bor folk til midten, nemlig til Strømmen, ikke der indenfor. Østenfor fjordene op i landet bor ingen, uden 1 mand 1/2 mil østen for Salangsfjorden.»

Ogsaa Balsfjordens herred er først bebygget i senere tid. Vistnok har den ydre del af fjorden længe havt beboere, men den indre del af fjorden, det egentlige Balsfjord herred, betragtedes længe som et slags bygdealmening, hvor man fra Tromsøundets Præstegjeld hentede ved, bark og næver samt kreaturfor.

I Schnitlers examinationsprotokol gives af præsten *H. Jung-hans* en forklaring om Balsfjorden og dens opsidere i aaret 1743.

«Indtil faa aar her foran haver et stort stykke, omtrent 2 mil fra fjordbotn udad, ligget øde, undertiden beboet af et par finner, og har altid den nordre side sorteret under Tromsøpræsten i følge det lille kobbeveide, som præsten efter gammel fundatz har været tillagt men nu aldeles af de svenske lapper ødelagt.

For faa aar siden haver sat sig der nogle fattige familier og opryddet her og der nogle flecker, som nu for kort tid er bleven lagt for landskyld omtrent 7 à 8 i tallet. Inde i fjordbotn har man til denne tid havt nogen nødtørftig tømmerskog som en almending.

I Nordkjosen har man reserveret en liden fleck omtrent 1/2 eller et hundrede stok til kirkens nødtørft, men siges nu afbrændt af de svenske lapper, om af vaade eller ondskab vides ikke.»

Leopold von Buch skriver i 1807 om Balsfjorden, at der for 30 aar siden kun boede 5 familier, men at der nu er henimod 700.

Det antages som nogenlunde sikkert, at der før omkring aar 1700 ingen bebyggelse var i Balsfjorden. Nationaliteterne er nu i fjorden fordelt paa den maade, at der i den yderste del af fjorden er mest folk af norsk herkomst, i den midtre del væsentlig finner, og i den inderste del er befolkningen stærkt opblandet med kvæner og svensker. Nordmændene har sandsynligvis fortrængt finnerne fra den ydre del af fjorden, medens der fra Sverige er kommet kvæner.

Om bebygningen i 1743 af Tromsøundets Præstegjeld skriver *Schnitler*:

Bredden af dette Tromsø Præstegjeld og fogderi, saa vidt det af bønder beboet er paa søndre side, kan da regnes fra Thorsnæss gaard paa Qvalø til Markenæs gaard paa botn af Balsfjorden i øster til syden til en 4 mile. Dog er den bredde ei anderledes at forstaa, end at bønderne bo kun langs efter sjøkanten og langs med fjordene paa sjø og fjordbredderne; videre op i landet boer ingen, men det er alene lapfinner, som derpaa vandre omkring:

At begynde fra Malangens fjords østre side, hvor Tromsø Præstegjeld i syd tager sin begyndelse, paa det faste indland :

Saa ligge gaardene strøvis paa den østre fjordbredde af Malangens fjord; siden paa søebredden af Malangens fjords nordvestlige nes, Andsnæss, til Balsfjords gabs vestre næss, Balsnæss, er 3/4 mil veis, derefter paa begge fjordbredderne af Balsfjorden ind i botn, hvilke gaarde dels er bønders, dels buefinners, blandt hinanden entremelerede; omsider fra Balsfjordens østre næss, Kalsletnæsset, langs med søebredden i nordost til Ulsfjorden 3 mile veis, saa paa udøerne i havet paa søebredderne; men op i landet bor ingen hverken paa det faste indland, eller paa udøerne af bønder folk, mens det er fjeld- og især de svenske østfinner, som benytter sig af indlandets fjelde, skoge og vande.

Om bebygningen i Ulsfjord heder det i 1748 :

Bøndergaarde ligge strøvis paa bredderne af øerne og i det faste indland af Ulsfjorden; item af dens Sørfjord næsten ad botn og af Nordkjosen paa siderne og paa botn, ligesaa yderst eller ved gabet af begge Lenangens fj^rder, men ikke op i landet paa øerne eller af det faste land, hvor finnerne alene tilholde. Paa Fugleø og Grimsholmen bor ingen.

Om Lyngen heder det:

Bøndergaarde ligge strøvis paa bredderne af øerne, paa begge sider af Lyngensfjords bredder indtil botn, ligesaa paa begge sider af Kaafjord og 1/2 mil op efter Kaafjordelven; men ingen bor efter Mandals-, Skibotns- eller Omais elve. Af de i Lyngensfjorden er kun 3 gamle nordmænds bøndergaarde; de øvrige 42 skattejorder er af kvænsbønder, som fra Torne Lappmark er overkomne og boe eller Sjøfinner, opryddede og beboes.

Bebyggelsen af Lyngen er efter dette ikke gammel; fra hvilken tid hine 3 norske gaarde i Lyngensfjorden er, vides ikke.

Lyngens kapel er først bygget paa «Carenes» efter missionæren Søren Kildals foranstaltning, som det synes mest for finner. Det blev 1740 flyttet til Lyngseidet.

Fjorden var bebygget af finner, før der kom kvæner; i dette aarhundrede har sydlændinger fra Romsdalen og Gudbrandsdalen nedsat sig i Lyngen.

Leopold von Buch skriver i 1807:

«Lyngenfjorden var i begyndelsen af forrige aarhundrede saa lidet beboet, at endnu i 1720 Lyngen og Ulfsfjord blev betjent fra Karlsø, og Karlsø selv var kun et anneks til Tromsø.

Missionærernes berettigede iver fik først Karlsø udskilt fra Tromsø og gjort det til et eget Præstegjeld; efter kvænernes ankomst skiltes igjen Lyngen fra Karlsø.

I 1801 bestod Lyngens menighed allerede af 1728 mennesker; den var altsaa ikke af de mindste i Norge; blandt dem var kun 104 nordmænd; de øvrige for det meste virkelige finner (kvæner), som boede i huse som nordmænd, og dyrkede marken.»

Schnittler skriver om bebygningen af Skjervø Præstegjeld:

«Bøndergaarde ligge paa søbredderne af øerne, item langs med søkanterne paa begge sider af Rotsund og Maursund strøvis langt fra hinanden, dernæst paa begge sider af Eisenfjord og 1/4 mil op efter Reisen elv; i Strømsfjord ikke uden 2 gaarde paa nordre side nær ved gabet; paa begge sider af Oxfjord indtil botn, og 1 ved Oxfjordvatn. Ingen bor høiere op eller dybere ind i landet, nemlig over den førberørte ¼ mil efter Reisen elv; ingen efter Botn elv; ingen østenfor Oxfjordvatn, men det indre land indehaves af de svenske østfinner om sommeren, og er ganske forladt om vinteren,

I Reisens hovedfjord er ingen nordmands gaarde — men alene 8 kvæners, som fra Torne Lappmark er komne; deres gaarder, hvilke de tildels selv have ryddet, tildels af norske Sjøfinner faaet. I Strøms indfjord er kun 2 nordmænds, ingen kvæns ellers fins gaarder. I Oxfjord er ingen nordmands, men 2 kvæners gaarde, som have været jorder af finner ryddede. I Rotsund og Maursund er det mest nordmænd, som bo.»